

Тема. Прикметник як частина мови

Мета : повторити , закріпити й узагальнити вивчений матеріал про самостійну частину мови прикметник; формувати вміння визначати рід , число , відмінок , уміння розрізняти якісні , присвійні , відносні прикметники ; домогтися засвоєння учнями правил творення ступенів порівняння ; виробити вміння розпізнавати повні та короткі форми прикметників ; розвивати творчу уяву школярів , логічне мислення , пам'ять ; виховувати мовленнєву культуру учнів, патріотичні почуття, любов до рідної мови.

Обладнання : узагальнюючі таблиці , індивідуальні картки, карти , секундомір , грамота для команди – переможниці..

Тип уроку : урок повторення , узагальнення й систематизації вивченого; урок – конкурс .

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

(Створення позитивного настрою учнів. Питання проводяться з дітьми у формі діалогу).

- В класі затишно?(Так!)
- Пролунав уже дзвінок?(Так!)
- Чи присутні гості в нас?(Так!)
- Навчатися бажаєте?(Так!)
- Тож сідаємо, часу не гаємо і роботу починаємо.
- Діти, а якими ви будете під час уроку?(Уважні, спостережливі, слухняні, трудолюбиві, охайні, творчі, чуйні).

II. Мотивація навчальної діяльності.

Українське слово ! Скільки в ньому чарівних звуків , материнської лагідності й доброти , мудрості земної, закладеної ще нашими предками ! І кожне слово має свій відтінок: сум, радість, гумор, щедрість, щирість. Мова розчулює, закликає до боротьби, клекає у ненависті до зла, несправедливості, насильства. Ось як сказав про це О.Підсуха :

Ой яка чудова українська мова
Де береться все це, звідкіля і як
Є в ній ліс-лісок-лісочок, пуща, гай, діброва,
Вір, дерелісок, чорноліс. Є ще байрак.

І така ж розкішна і гнучка, як мрія.
Можна "звідкіля" і "звідки", можна і "звідкіль".
Є у ній хурделиця, віхола, завія,
Завірюха, хуртовина, хуга, заметіль.

Та не в тому справа, що така багата
Помагало слово нам у боротьбі.

Першим до нас приходить слово . З колисковою материнською піснею, тихою казкою , доброю ласкою. З кожним словом світ ширшає , розкриває свої принадні обрії . Світ – мов казка . І пізнаємо ми його за допомогою слова .

Ось гляньте за вікно . Звичайний зимовий день , холодно , дме вітер.
А можна сказати інакше : « Сьогодні чудовий день . Все місто ніби

загорнулося в білу весільну фату. Білі шапки на хатах , біла оздоба на деревах , білі вулиці. І сніг такий пухнастий і м'який !».

- Яке висловлювання образніше передає красу зимового дня ?
- Яка частина мови цьому сприяє і робить наше мовлення виразнішим і змістовним ?

III. Оголошення теми уроку.

Отже, ми продовжуємо працювати над темою «Прикметник». На сьогоднішньому уроці ми повторимо, узагальнимо й систематизуємо вивчене про прикметник, його морфологічні ознаки , групи за значенням, ступені порівняння й синтаксичну роль.

У своїх робочих зошитах запишіть дату та тему уроку.

- До речі, а чим відзначилася дата(18 грудня) у світі? (Повідомлення).
- Сьогоднішній урок ми проведемо у вигляді конкурсу.

(Для проведення конкурсу клас заздалегідь ділиться на три команди . Кожна з команд обирає собі назву, емблему, девіз).

- Ваше завдання - показати, як ви вмієте використовувати набуті знання на практиці в усному та писемному мовленні. Я бажаю всім успіху.

Давайте ознайомимось із правилами проведення гри , записаними на дошці.

1. Не заважати одне одному .
2. Бути активними під час гри .
3. Не кричати .
4. Не залишати свої місця .
5. Бути зібраними та сміливими .
6. Логічно й лаконічно давати відповідь .
7. Не сперечатись одне з одним .
8. Не підказувати , бо з рахунку команди буде вилучатися бал .
9. Відповідь надає один з членів команди .

III. Узагальнення й систематизація вивченого про прикметник як частину мови.

I. Вправа «Карусель». Підберіть до слова **мова** прикметники.

Українська мова
Ніжна, мила, світанкова,
Ясна, чиста, колискова,
Мелодійна, дзвінкотюча,
Дивна, радісна, співуча,
Лагідна, жива, казкова,
Красна, чарівна, шовкова,
Найдорожча, добра, власна,
Мудра, сонячна, прекрасна,
Солов'їна, барвінкова
Українська мова.

2. Перевірка домашнього завдання

На початку уроку ми з вами говорили , що світ – це казка . Удома ви мали придумати казку про прикметник .

Кожна команда по черзі зачитує складену вдома казку про прикметник . При оцінюванні враховується максимально точне використання прикметників, а також дотримання особливостей такого жанру , як казка .(Я - прикметник. Проживаю - країна Морфологія. Рідня - частини мови. Друг – іменник. Уподобання – колір, смак, відношення до іншого предмета, належність предмета комусь, розмір, вік... . Мрії – бути неперевершеним художником українського слова.).

3. Цікаві факти.

1. Термін Прикметник – вперше з’явився в «Руській граматиці» С.Смаль-Стоцького та Ф.Гартнера (1893). Однак паралельно продовжують вживати: *приложник* (Іван Григорович Верхратський), *ім’я приложне* (Агатангел Кримський), прикметник, ймення прикметне (Евген Костянтинович Тимченко). Нечуй-Левицький вживав термін прикметник у значенні «прислівник».
За кількістю слів, вживаних у нашому мовленні, прикметник займає четверте місце після іменника, займенника та дієслова.
2. У багатьох мовах світу прикметників немає взагалі. Їхні функції часто виконують іменники. Ця властивість притаманна амхарській мові – основній мові Ефіопії. А в мовах Східної та Південно-Східної Азії (китайська, в’єтнамська) прикметник неможливо відрізнити від дієслова. Дослідники стверджують, що їхньою мовою простіше сказати «листя зеленіє», ніж «зелене листя».
3. Всім відомо, що прикметник змінюється за родами. Термін «чоловічий», «жіночий», «середній» рід дісталися нам у спадок ще з часів Vст. до н.е. Філософ Протагор запропонував поділити всі слова на 3 роди: чоловічий, жіночий та речовий. Пізніше Арістотель запропонував змінити останній термін – «середній рід».
4. Граматична дисциплінованість виявляється й у відмінках. Прикметник змінюється за відмінками. У прикметника та само як і в іменника їх 6. Учені нараховують різну кількість відмінків у сучасних мовах світу. Учений Колесов вважає, що їх близько 30. А датський лінгвіст визначив, що теоретично у мові могло бути 216 різних відмінків.
5. Назва прикметник вперше з’явилася в підручнику Я. Головацького «Граматика руского языка» (Львів, 1849 рік). Отже, їй 170 років.

IV. Актуалізація опорних знань.

Конкурс «Далі. Далі. Далі.»

Кожна команда по черзі відповідає на запитань. Якщо учні не знають відповіді або вона неповна, право надати її переходить до іншої групи. Виграє та команда, яка відповість на більшу кількість запитань. За кожну правильну відповідь – 1 бал.

1. Що називається прикметником? (Прикметник – це самостійна частина мови, яка виражає ознаку предмета та відповідає на запитання який? (яка? яке? які?), чий? (чия? чие? чий?).
2. Як змінюються прикметники? (За числами, родами (в однині) і відмінками).
3. Які розряди прикметників за значенням існують? (Існують якісні, відносні та присвійні прикметники).
4. Який розряд прикметників за значенням вказує на пряму ознаку, що може виражатися більшою чи меншою мірою? (Якісні прикметники).
5. Який розряд прикметників за значенням виражає ознаку предмета через її зв’язки з іншими предметами, ознаками чи діями? (Відносні прикметники).
6. До якого розряду належать прикметники з суфіксом -ськ-? (До відносних прикметників).
7. За якої умови присвійні прикметники переходять у відносні? (Присвійні прикметники переходять у відносні, якщо виражають не належність предмета істотам, а позначають загальну родову віднесеність.
Наприклад: зміїний характер, орлине гніздо).
8. Які ступені порівняння прикметників існують і які прикметники їх утворюють? (Якісні прикметники утворюють ступені порівняння: вищий і найвищий).
9. Які прикметники не утворюють форм ступенів порівняння?

- (1. Прикметники з префіксами за-, пре-, над-, архі-, пра-, ультра-;
2. Прикметники з суфіксами -уват-, -юват-, -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -енн-, -езн-, -ав-, -яв-;
3. Прикметники, які виражають абсолютну ознаку;
4. Назви мастей тварин;
5. Прикметники, які перейшли у якісні з присвійних або відносних;
6. Складні прикметники).

10. Коли відносні й присвійні прикметники стають якісними ?

V. Практичне закріплення

Конкурс «Від теорії – до практики»

1. . Прочитайте текст.

(На екрані спроектована картина, на якій зображено море, звучить музику).

На морі

З моря вставала рожева зоря, розмальовуючи його безкраї простори, стелячи перед козацькими чайками рожевий килим. Згодом золоте сонце, не виникнувши ще з моря, послало свій промінь під небо на білі хмаринки і затопило їх рожевим кольором із золотими розводами. Весело глянули ті хмарки в блакитне море, як у люстру, і не можна було пізнати, де море, а де небо. Нарешті з **морської** пелени з'явилося й саме сонечко. З півночі дихнув холодний вітерець і, понадивавши на чайках вітрила, погнав їх туди, куди направлялися керманичі, - на схід сонця.

а) Лексична робота. З'ясуйте значення слова **керманич**(той, хто здійснює управління судном).

б) Виписати прикметники разом із іменниками, від яких вони залежать. Визначте рід, число та розряд прикметників.

Рожева(зоря) – ж.р.,одн., якісний;
 безкраї(простори) – мн.,відносний,
 козацькими(чайками) – мн., відносний;
 рожевий(килим) – ч.р.,одн.,якісний;
 золоте(сонце) – с.р.,одн. ,якісний;
 білі(хмаринки) –мн., якісний;
 рожевим(кольором) – ч.р.,одн., якісний;
 золотими(розводами) – мн.,якісний;
 блакитне(море) – с.р.,одн.,якісний;
 морської(пелени) – ж.р.,одн., відносний;
 холодний(вітерець) –ч.р.,одн., якісний.

в) Виконати морфологічний розбір виділеного прикметника.

(З) морської(пелени) – прикм., озн.ознаку предмета, п.ф.-морський, відн., ж.р., одн., Р.в., повна стягнена, тв.гр.,означення)

2. По одному учаснику від кожної команди працюють зі зворотного боку дошки . Виписати із тексту прикметники в три колонки : якісні , відносні , присвійні .

Охайний, березовий, дерев'яний, мамина, дружний, Елеонорин, житній, олов'яний, низька, луганський, дідусева, Улянин, алюмінієвий, апетитний.

Якісні	Відносні	Присвійні
охайний	березовий	мамина
дружний	дерев'яний	Елеонорин
низька	житній	дідусева
апетитний	олов'яний	Улянин
	луганський	

Якщо ви правильно виконали завдання, з перших букв записаних слів складеться початок прислів'я: «...не наносить» («Одна бджола меду не наносить»).

3. Замініть описові іменники прикметниками, визначте групу прикметників за значенням.

Олія з кукурудзи, квіти весни, збори батьків, барліг ведмеда, вулиці Донецька, будинок із цегли, завдання на сьогодні, досвід життя, зошит Тетяни, книжка учитель.

(Кукурудзяна олія, весняні квіти, батьківські збори, донецькі вулиці, цегляний будинок, сьогоднішнє завдання, життєвий досвід – відносні прикметники; ведмежий барліг, Тетянин зошит, учителя книга – присвійні прикметники).

4. Відгадайте, які прикметники пропущені в поданих прислів'ях та приказках, визначте їх відмінок, число і рід.

1. Сніг землі - ... кожух. (теплий, Н.в., одн., ч.р.)
2. ... сміх – здоров'я. (Щирий, Н.в, одн., ч.р.)
3. За ... край і життя віддай. (рідний, З.в., одн., ч.р.)
4. ... друг краще ... двох. (Старий, Н.в., одн., ч.р.нових, Р.в., мн.)
5. Не хвастай, що сильний, натрапиш на ... (сильнішого, Р.в., одн., ч.р.)
6. ... клад, як у родині лад. (Найкращий, Н.в., одн., ч.р.)

5. Запишіть прикметники у два стовпчики: а) без подвоєного н; б) із подвоєнним н. Невпізна...ий, здорове...ий, мід...ий, дерев'я...ий, страше...ий, сріб...ий, безви...ий, гороби...ий, нездійсне...ий, змії...ий, тума...ий, брат...ій, безсо...ий, силь...ий, чаву...ий, умис...ий, нездола...ний, безупи...ий, скля...ий.

Ключ. Якщо ви правильно виконали завдання, з четвертих букв записаних слів складеться прислів'я. («Правда суду не боїться»)

невпізнаний	мідний
здоровенний	дерев'яний
страшений	срібний
безвинний	горобинний
нездійснений	зміїний
туманний	братній
безсонний	сильний
чавунний	умисний
нездоланий	скляний
безупинний	

6. Запишіть у два стовпчики: а) прикметники пишуться разом; б) прикметники пишуться через дефіс.

Монголо/подібний, робітничо/селянський, електронно/обчислювальний, все/український, семи/річний, фізико/математичний, право/захисний, історико/культурний, тепло/провідний, коричнево/сірий, фруктов/ягідний, біло/лиций, бюджетно/фінансовий, дво/поверховий, судно/будівний, клавішно/струнний, плато/спроможний.

Перевіряючи, кожен дасть корисну пораду щодо правильного написання прикметників разом, через дефіс.

Ключ. Якщо ви правильно виконали завдання, з третіх букв записаних слів складеться частина прислів'я. («Нема плода без труда»)

Монголоподібний	робітничо-селянський
всеукраїнський	електронно-обчислювальний
семирічний	фізико-матиматичний

п р авозахисний	і с торико-культурний
те п лопровідний	ко р ичнево-сірий
бі л олиций	ф р уктово-ягідний
дво п оверховий	бю д жетно-фінансовий
суд н обудівельний	к л авішно-струнний
п л атоспроможний	

7. Вказати спосіб творення слів:

Підземний(префіксально-суфіксальний), безслідний(префіксально-суфіксальний), незнайомий(префіксальний), далекоглядний(основоскладання), синенький (суфіксальний), багатогранний(словоскладання), білуватий(суфіксальний), надмірний(префіксально-суфіксальний), працелюбний(основоскладання),.

8. Перекласти подані нижче прикметники з російської мови українською. Утворити від трьох прикметників вищі й найвищі ступені порівняння. Позначте в утворених словах префікси і суфікси.

- Привлекательный - (привабливий).
- Убедительный – (переконливий) .
- Тяжёлый – (важкий).
- Мелкий – (дрібний) .
- Доброжелательный – (доброзичливий) .
- Разнообразный – (різноманітний).
- Целеустремленный – (цілеспрямований) .
- Внимательный – (уважний).
- Бодрый – (бадьорий) .
- Хороший – (гарний) .

9. Виправте помилки, пов'язані з утворенням ступенів порівняння прикметників.

- Самий спритніший – **найспритніший**.
- Найбільш ситніший – **найбільш ситний**.
- Більш кращий – **більш гарний**.
- Дорогіший – **дорожчий**.
- Тонкіший – **тонший**.
- Менш сліпий – **сліпий**.

10. «Четвертий зайвий»

- А) Холодне молоко, красива квітка, далекий звук, **учорашня пригода**.
- Б) Спортивне змагання, **батькова шапка**, українська мова, літній день.
- В) Заячий хвіст, Іванкова сестра, тітчина хустка, **заячий характер**.

11. Відгадайте загадки. Подумайте, чи можуть бути загадки без прикметників.

1. Основа – соснова, Скляне полотно. (**Вікно**)
2. Прозоре, як лід, подивися туди, то буде два. (**Дзеркало**)
3. Червоний колір, кислий смак, кам'яне серце, чому це так? (**Вишня**).
4. Жовтий колір мала, а за тиждень сива стала, через день, а може, два полисіла голова. (**Кульбаба**)
5. Тоненьке, кругленьке, серце червоненьке. Хто на його слід погляне – думку його взнає. (**Олівець**)
6. Горбатий мішок на чотирьох стовпах стоїть. (**Верблюд**)
7. Не звір, не птиця, а ніс – як спиця! (**Комар**)

12. Розгадавши таблицю, ви зможете перевірити, чи правильно відгадали загадки.

К	И	Ш	Л	І	К	А	Е	Р
У	В	Н	О	В	Р	Л	В	Б
Л	А	Я	О	Е	Е	О	Р	Л
Ь	Б	В	Н	Ц	З	К	А	Ю
Б	А	І	К	Ь	Д	О	М	Д

VI. Підбиття підсумків уроку – конкурсу; виставлення й мотивація оцінок

VII. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи. Скласти відгук про сьогоднішній урок .

VIII. Висновок

Отже, діти, сьогодні на уроці ми з вами у такий незвичайний спосіб повторили і закріпили знання про самостійну частину мови прикметник. На практичних завданнях навчалися розрізняти розряди прикметників. На практичних завданнях навчалися розрізняти розряди прикметників, засвоїли правила творення ступенів порівняння прикметників, розпізнання повної і короткої форми прикметників.

Пам'ятайте, що слово – це кольорові камінці. Мало їх назбирати, треба ще навчитися з них узори викладати. Отож, діти, вчіться створювати візерунки із слів. Збагачайте своє мовлення.

Тій команді, яка виявила найкращі знання , ми хочемо вручити грамоти.

- Всі ви добре працювали,
Бали з теми заробляли.
Час пролинув не дарма:
Двійок в нас зовсім нема,
А п'ятірок – кільканадцять
Та й четвірок маєм теж
За продуктивну працю.
Та і це не головне.
Любі друзі, основне –
Те, що ви навчились знову
Шанувати рідну мову.
Бережіть її, чудову
Українську, калинову!
-На все добре! До побачення!